

Ebeveynlik Faktörleri ve Üstbilişsel İnançlar: Sistematik Bir Gözden Geçirme

Parenting Factors and Metacognitive Beliefs: A Systematic Review

Emine Baylar¹, Pelin Bintaş Zörer¹

İzmir Bakırçay Üniversitesi, İzmir

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, ebeveynlik faktörleri ile üstbilişsel inançlar arasındaki ilişkileri inceleyen alanyazın çalışmalarını sistematik olarak gözden geçirmektir. Bu amaçla ebeveynlik faktörleri ile üstbilişsel inançlar arasındaki ilişkiyi incelemiş olan makaleler belirlenen anahtar kelimeler ve İngilizce karşılıkları kullanılarak Medline, PubMed, Science Direct, Scopus, Web of Science, TR Dizin, Türk Psikiyatri Dizini ve ULAKBİM veri tabanlarında taranmıştır. Bu incelemeye PRISMA karar kriterine uygun ikisi boylamsal, diğerleri kesitsel olmak üzere 19 niceliksel çalışma dâhil edilmiştir. Bu sistematik incelemede, üstbilişlerle en sık ilişkilendirilen ebeveynlik unsurunun bağlanma örüntüleri olduğu görülmüştür. Bulgular, özellikle güvensiz bağlanmanın olumsuz üstbilişsel inançları besleyebileceğini ve bunun da çeşitli psikolojik sorunları teşvik edebileceğini göstermektedir. Kaygılı bağlanma örüntüsü hiperaktivasyon; kaçınan bağlanma ise deaktivasyon stratejileriyle ilişkilendirilmiş, her iki stratejinin de bilişsel dikkat sendromu gibi sürdürücü mekanizmaları tetikleyebileceği öne sürülmüştür. Bu bağlamda, ebeveyn tutumları yalnızca doğrudan modelleme yoluyla değil, dolaylı etkiler aracılığıyla da bireysel bilişsel stillerin şekillenmesinde rol oynayabilir. İncelemeye dâhil edilen çalışmaların çoğunluğu kesitsel olsa da özellikle bağlanma ve ebeveynlik stillerinin üstbilişlerle ilişkisine dair güçlü kanıtlar sunmaktadır. Bu bulgular, ebeveyn faktörlerinin üstbilişsel inançların gelişiminde önemli bir rol oynadığını göstermekte; bu ilişkinin daha iyi anlaşılmasının, hem mevcut üstbilişsel müdahale yaklaşımlarının zenginleştirilmesine hem de ebeveyn faktörlerini hedefleyen önleyici ve destekleyici müdahalelerin geliştirilmesine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: Ebeveynlik faktörleri, üstbilişsel inançlar, bağlanma örüntüsü, ebeveynlik stili

ABSTRACT

The aim of this study is to systematically review the literature examining the relationships between parenting factors and metacognitive beliefs. To this end, articles that examined the relationship between parenting factors and metacognitive beliefs were searched in the Medline, PubMed, Science Direct, Scopus, Web of Science, TR Index, Turkish Psychiatry Index, and ULAKBİM databases using the relevant keywords and their Turkish equivalents. This review, according to PRISMA decision criteria, included 19 quantitative studies, two of which were longitudinal and the others cross-sectional. In this systematic review, it was found that the parenting factor most frequently associated with metacognition was attachment patterns. The findings suggest that insecure attachment may foster negative metacognitive beliefs, which in turn may contribute to various psychological problems. Anxious attachment patterns were associated with hyperactivation, while avoidant attachment was associated with deactivation strategies, and it was suggested that both strategies could trigger sustaining mechanisms such as cognitive attention syndrome. In this context, parental attitudes may play a role in shaping individual cognitive styles not only through direct modeling but also through indirect effects. Although most of the studies included in the review were cross-sectional, they provide strong evidence for the relationship between attachment and parenting styles and metacognition. These findings indicate that parental factors play an important role in the development of metacognitive beliefs; a better understanding of this relationship may contribute to both the enrichment of current metacognitive intervention approaches and the development of preventive and supportive interventions targeting parental factors.

Keywords: Parenting factors, metacognitive beliefs, attachment patterns, parenting style

Giriş

Üstbiliş kavramı ilk olarak Flavell (1979) tarafından ortaya atılmış ve bilişsel faaliyetlerin çeşitli yönlerini ele alan ve düzenleyen bilgi ya da bilişsel faaliyet olarak tanımlanmıştır (Flavell ve ark. 1993). Flavell'in üstbiliş tanımlama girişimi daha sonraki araştırmacılar tarafından genişletilerek sürdürülmüştür (Scheider 2008). Üstbilişler üzerinde kuramsal değerlendirmeler yapan ve bu konuda önemli çalışmaları olan Wells (2021), üstbiliş bir kişinin kendi bilişleri, içsel durumları ve başa çıkma stratejileri hakkındaki bilişleri olarak ele alır. Wells ve Matthews (1996) üstbilişleri, Öz-Düzenleyici Yürütücü İşlevler (Self-Regulatory Executive Function [S-REF]) modeli kapsamında açıklar. Model psikolojik sorunların belirli tür düşünce tarzının aktivasyonu neticesinde ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Modelde bu düşünce eğilimi, endişe, ruminasyon, perseveratif olumsuz düşünce, tehdide odaklanma, zihinsel kontrol ve kaçınmayı içeren Bilişsel Dikkat Sendromu (BDS) olarak isimlendirilmektedir. Üstbilişsel inanç alanlarının BDS'nin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabileceği; dolayısıyla bu iki yapının birbiriyle bağlantılı olduğu belirtilmektedir (Wells ve Matthews 1996). Üstbilişsel inanç alanlarına daha yakından bakıldığında, olumlu üstbilişsel inançların uzun bir süre düşünüyör olmanın değeri ile ilgilidir (Wells 2021). Bir diğer ifadeyle, olumlu üstbilişsel inançlar, kaygılanmanın, tehdide odaklanmanın veya ruminasyon gibi düşünceleri kontrol etmeye çalışmanın yararlarına ilişkin inançlardır. Örneğin, "Endişelenmek tehlikelere karşı hazırlıklı olmamı sağlar." ifadesi bu tür inançlara örnektir. Buna karşılık, olumsuz üstbilişsel inançlar, düşüncelerin kontrol edilemezliği ve kontrol edememenin tehlikeli olması ya da düşüncelerin önemine ve anlamına ilişkin inançları içerir (Wells 2021, Fisher ve Wells 2022). Olumsuz üstbilişsel inançlar daha ayrıntılı olarak ele alındığında; endişenin kontrol edilemezliği ve tehlikesine ilişkin inançlar (ör. "Endişelenmeyi durduramayacağım."), düşük bilişsel güven (ör. "Hafızam beni yanıltır."), düşünceleri kontrol etme ihtiyacı (ör. "Düşüncelerimi kontrol edemezsem bu zayıflık işaretidir.") ve bilişsel öz-bilinç (ör. "Zihnimin nasıl çalıştığıyla yakından ilgilenirim.") boyutlarını kapsar (Wells 2021). Uyum bozucu üstbilişsel inançlar BDS'yi tetikleyerek sağlıklı öz düzenlemenin başlatılmasını engellemektedir (Wells 2021). Alanyazın incelendiğinde, üstbilişsel inançların sağlık anksiyetesi (Keen ve ark. 2022), şizofreni (Nassabeh ve ark. 2021), anksiyete, depresyon gibi çeşitli psikopatolojiler ile yaşam kalitesi (Lenzo ve ark. 2020) gibi psikolojik sağlıkla ilişkili değişkenlerle ilişkili olduğu görülmektedir. Bu bulgular, üstbilişsel inançların tanılarüstü (Sun ve ark. 2017) bir kavram olduğunu düşündürmektedir. Bu çerçevede, üstbilişsel inançları şekillendiren faktörlerin neler olabileceği sorusu önem kazanmaktadır. Bu sorunun yanıtlanabilmesi için öncelikle üstbilişlerin nasıl geliştiğini incelemek gerekmektedir.

Gelişimsel perspektiften değerlendirildiğinde üstbilişsel becerilerin gelişmesi ve olgunlaşması erken okul öncesinden ergenlik ve geç çocukluk dönemine uzanmaktadır (Scheider 2008). Üstbilişlerin gelişimine ilişkin farklı sonuçlara ulaşan çalışmalardan bahsetmek mümkün olmakla birlikte, yapılan çalışmalar üstbilişlerin bebek iki aylıkken gelişmeye başlayıp (Brinck ve Liljenfors 2013), 2-2,5 yaş gibi üstbilişsel izlemenin belirli formlarının ortaya çıktığını (Lyons ve Ghetti 2011), 3-5 yaş arasında geçmiş deneyimler aracılığıyla düşünce ve davranışı yönlendirdiğini (Whitebread ve ark. 2007) ve 5-7,5 yaş arasında ise kendi bilişsel performansını gözlemleyebilir düzeye ulaştığını (Chernokova 2014) ortaya koymuştur. Erken çocukluk dönemini vurgulayan bu çalışmalardan farklı olarak üstbilişsel becerilerin 8-10 yaş (Veenman ve ark. 2004) ve 11-17 yaş gibi daha geç dönemlerde oluştuğunu (Weil ve ark. 2013) öne süren araştırmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalar, üstbilişlerin gelişim yaşının kesin olarak henüz bilinmediğine ancak çocukluk döneminin önemli olabileceğine işaret etmektedir.

İlgili literatürde çocuğun sosyobilişsel gelişiminin yakın aile etkileşiminden bağımsız gerçekleşmesinin düşünülmemeyeceği (Sharp ve Fonagy 2008) ve ebeveyn tutum ve davranışlarının çocuğun psikososyal uyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir (Gottman ve ark. 1996). Nitekim bilişsel gelişim ile ilgili çalışmalar da buna işaret etmektedir. Çocukların temel bakım verenleri ile erken dönem deneyimlerinin, yaşamlarının devamını, bağlanma örüntülerini ve üstbilişsel bilgilerini etkileyebileceği ileri sürülmektedir (Main 1991). Çocukların içinde buldukları ailesel iklim, yalnızca duygusal ve bilişsel gelişimlerini değil; aynı zamanda geliştirdikleri başa çıkma stratejilerini, bağlanma örüntülerini, karşılaştıkları durumları nasıl yorumlayıp nasıl tepki vereceklerini de şekillendirebilir. Ebeveyn modellemesi ile kazanılan bu öğrenmelerin, ebeveynin pekiştirici tutumlarıyla sürdürülebileceği öne sürülmektedir (Barrett ve ark. 1996). Ebeveynlerin çocuğun gelişimsel çevresinde birincil etkiye sahip olduğu

belirtilmektedir (Gallagher ve Cartwright-Hatton 2008). Bu etki, bireylerin geliştirdiği bağlanma örüntülerine de yansır; bağlanma örüntüleri ise kişinin kullandığı başa çıkma stratejilerini şekillendirerek üstbilişsel inançların oluşumuna zemin hazırlayabilir. Kaygılı bağlanma örüntüsünde hiperaktivasyon stratejisi öne çıkar (Main 1990); birey tehditleri gerçekliğinden daha büyük algılar, kendi baş etme becerilerini ise düşük değerlendirir buna bağlı olarak yakınlık ile onay ihtiyacı artar (Mikulincer ve Shaver 2016). Kaçınan bağlanma örüntüsünde ise bu strateji deaktivasyon olarak adlandırılır (Main 1990); bireyler olumsuz duygu ve düşünceleri bastırır veya farkındalık alanından uzaklaştırır (Mikulincer ve Shaver 2016). Bu stratejiler, yakın ilişkilerde yaşanabilecek acı ve hayal kırıklığını önlemeye yönelik bir başa çıkma biçimi olarak işlev görür (Turliuc ve ark. 2024).

Bu bağlamda, ebeveynlerin çocuğun gelişiminde oynadığı rol, yalnızca bağlanma stratejilerini değil, aynı zamanda daha geniş anlamda ebeveynlik davranışlarını da kapsamaktadır. Ebeveynlik, çocuğun yaşamını ve duygusal iklimini farklı gelişim dönemlerinde şekillendiren davranışları içeren kapsamlı bir süreçtir (Darling ve Steinberg 1993). Bu süreçte sergilenen ebeveyn davranışları, çocuğun üstbilişsel inançlarını önemli ölçüde şekillendirebilecek bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Ebeveynlik, anne babanın çocuğa yönelik tutum, davranış ve duygusal ifadelerinin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, yalnızca çocuğun yetiştirilmesine yönelik amaçlı davranışları değil, aynı zamanda ses tonu, jest ve duygusal tepkiler gibi amaçlı olmayan davranışları da kapsamaktadır (Darling ve Steinberg 1993). Bu noktada Darling ve Steinberg'in (1993) bütünleştirici modeli, ebeveynlikle ilgili farklı değişkenlerin neden birlikte ele alınması gerektiğine teorik bir temel sunmaktadır. Modele göre çocukların psikolojik ve davranışsal özellikleri, ebeveynlerin belirli durumlarda sergilediği uygulamalar ile bu uygulamaların içinde yer aldığı genel ve süregelen ebeveynlik stiline ortak etkisiyle şekillenir. Dolayısıyla ebeveynlik stilleri, tutumları, uygulamaları, davranışları ve kabul-ret gibi unsurlar, sosyal gelişim çerçevesinin birbirini tamamlayan bileşenler olarak değerlendirilmiştir. Ebeveynliğin çocuğun bilişsel ve duygusal gelişiminde çok boyutlu bir belirleyici rol oynaması (Belsky 1984) nedeniyle mevcut çalışmada ebeveyn faktörleri geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Üstbilişsel inançlar ve ebeveynlik faktörlerine ilişkin yapılan araştırmalar bulunmakla birlikte (ör. Myers ve Wells 2015, Chow ve Lo 2017), daha önce bir sistematik derleme çalışmasında üstbilişsel inançların gelişimi ve kökenleri ile ilgili ebeveyn faktörlerinin incelendiğine rastlanmamıştır. Literatürün ortaya koyduğu söz konusu ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda, ebeveyn faktörlerinin üstbilişsel inançlarla olan ilişkisine dair mevcut araştırma bulgularını incelemenin bu faktörlerin anlaşılması ve bu doğrultuda müdahalelerin geliştirilmesi noktasında ilgili alanyazına önemli katkılar sunabileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda mevcut çalışmanın amacı, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerini kapsayan örneklerde, bireylerin üstbilişsel inançları ile ebeveynlik faktörleri arasındaki ilişkileri inceleyen niceliksel çalışmaların sistematik olarak incelenmesidir.

Yöntem

Mevcut sistematik derleme protokolü, Sağlık ve Bakım Araştırmaları Ulusal Enstitüsü (National Institute for Health and Care Research [NIHR]) Uluslararası Sistematik Derleme Kayıt Sistemi'ne (PROSPERO) "CRD420251042370" numarasıyla kaydedilmiştir. Çalışma süreci boyunca PRISMA (Sistematik Derlemeler ve Meta-Analizler için Tercih Edilen Raporlama Öğeleri) yönergelerine (Page ve ark. 2021) uyulmuştur.

Çalışma Tasarımı ve Veri Kaynakları

Bu derlemede, ele alınan çalışma konusu ile ilgili İngilizce ve Türkçe yayımlanmış makaleler Medline, PubMed, Science Direct, Scopus, Web of Science, TR Dizin, Türk Psikiyatri Dizini ve ULAKBİM veri tabanlarında taranmıştır. Literatür taramasında kullanılacak anahtar kelimeler PICOS (Population, Intervention, Comparison, Outcomes, Study Type; Örneklem, Müdahale, Karşılaştırma, Sonuçlar, Çalışma Türü) aracı doğrultusunda yapılandırılmıştır (Thomas ve ark. 2019). Arama stratejisinde kullanılan anahtar kelimeler Tablo 1'de sunulmaktadır. Sistematik derleme çalışması, popülasyon olarak yaş kısıtlaması bulunmaksızın çocuk, genç ve yetişkin tüm bireyleri; maruziyet ve müdahale olarak ebeveynlik faktörlerini (ebeveyn faktörleri, ebeveynlik stilleri, ebeveyn reddi, ebeveyn kabulü, bağlanma örüntüsü); sonuç değişkeni olarak üstbilişsel inançları; çalışma türü olarak ise nicel çalışmaları değerlendirmiştir. Belirlenen anahtar kelimeler, Boolean operatörleri kullanılarak birleştirilmiş ve tarama gerçekleştirilmiştir. Literatür

taramasında elde edilen sonuçlar EndNoteWeb adlı kaynak yönetim yazılımına aktarılmış ve yinelenen tespit edilen makaleler yinelenen kayıtların kaldırılması işlemi ile ayıklanmıştır. Tarama sonucunda elde edilen kaynaklar dâhil etme ve hariç tutma kriterlerince değerlendirilmiştir. Buna ek olarak, uygun kriterlere sahip çalışmaların belirlenmesi amacıyla geri atıf taraması da gerçekleştirilmiş ve ilgili makaleler derlemeye dâhil edilmiştir.

Tablo 1. Üstbiliş ve ebeveyn faktörleri kapsamında kullanılan arama terimleri ve kombinasyonları			
	Arama No	İngilizce Anahtar Kelimeler	Türkçe Anahtar Kelimeler
Üstbiliş	#01	“metacognition” OR “metacognitive beliefs”	“üstbiliş” OR “üstbilişsel inançlar”
Ebeveynlik Faktörleri	#02	“parental factors” OR “parental influences”	“ebeveyn faktörleri” OR “ebeveyn etkileri”
	#03	“parental rejection” OR “parental acceptance”	“ebeveyn reddi” OR “ebeveyn kabulü”
	#04	“parental attitudes” OR “parenting styles”	“ebeveyn tutumları” OR “ebeveynlik stilleri”
	#05	“parental behaviors” OR “parental practices” OR “parenting”	“ebeveyn davranışları” OR “ebeveyn uygulamaları” OR “ebeveynlik”
	#06	“attachment style” OR “attachment pattern” OR “attachment”	“bağlanma stili” OR “bağlanma örüntüsü” OR “bağlanma”
Arama Kombinasyonları	#07	#01 AND #02 / #01 AND #03 / #01 AND #04 / #01 AND #05 / #01 AND #06	

Dâhil Etme/ Hariç Tutma Kriterleri

Bu bölümde, sistematik derleme kapsamında belirlenen dâhil etme ve hariç tutma kriterleri açıklanmaktadır. Dâhil etme kriterleri; ebeveynlik stilleri, ebeveyn tutumları, ebeveyn davranışları, ebeveyn uygulamaları, ebeveyn etkileri, ebeveyn reddi ve ebeveyn kabulü gibi ebeveynlik faktörleri ile üstbilişsel inançlar arasındaki ilişkiyi nicel olarak inceleyen çalışmalar, ebeveynlik faktörleri ile bireylerin (çocuk, ergen veya yetişkin) üstbilişsel inançları arasındaki ilişkiyi doğrudan araştıran çalışmalar, yalnızca nicel veri toplayan ve nicel analiz yöntemleri kullanan araştırmalar ve İngilizce veya Türkçe dillerinde yayımlanmış çalışmalar olarak belirlenmiştir.

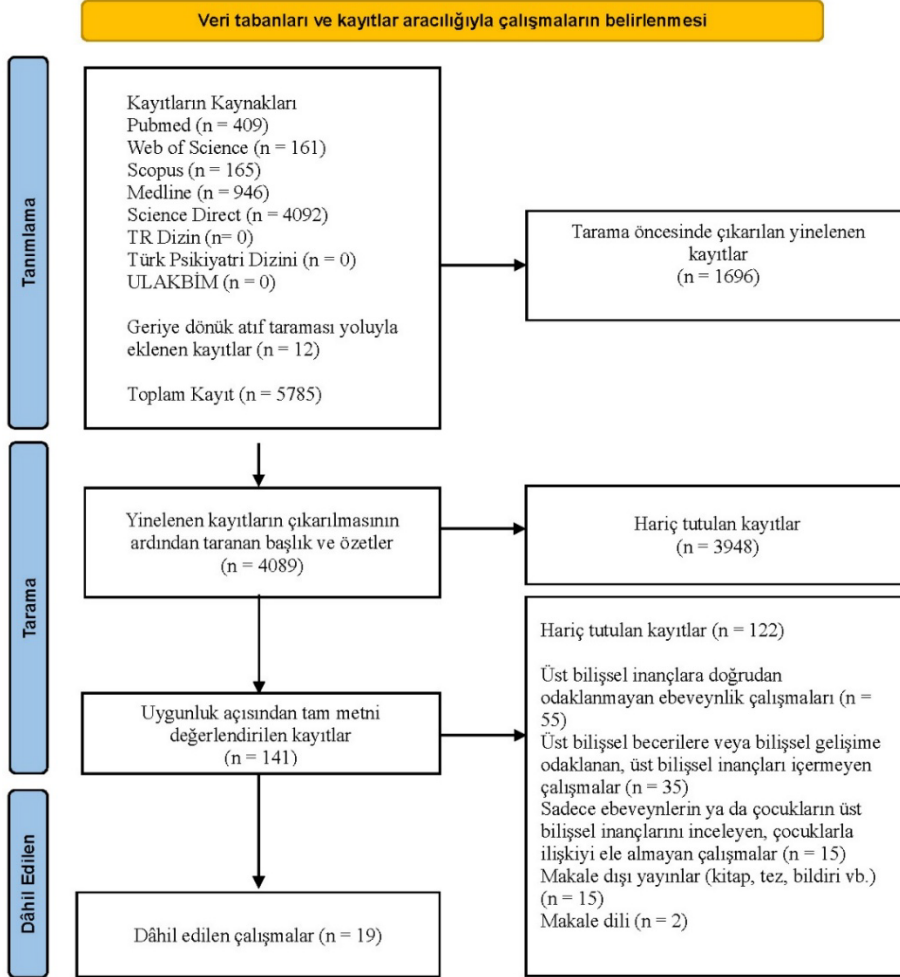
Hariç tutma kriterleri ise ebeveynlik faktörlerini ele almasına rağmen, doğrudan üstbilişsel inançlara odaklanmayan çalışmalar, ebeveynlik faktörlerini inceleyen ancak bilişsel gelişim, zekâ, öğrenme stratejileri ya da üstbilişsel beceriler (ör. düşünme süreçlerini izleme, değerlendirme ve düzenleme gibi üstbilişsel izleme ve kontrol) üzerine odaklanan ve üstbilişsel inançları ele almayan çalışmalar, ebeveynlerin kendi üstbilişsel inançlarını inceleyen, ancak ebeveyn tutumları, davranışları ya da bağlanma özellikleri ile çocukların, ergenlerin ya da yetişkinlerin üstbilişsel inançları arasındaki ilişkiyi doğrudan ele almayan çalışmalar, niteliksel ya da karma yöntemlerle yürütülen araştırmalar, kitaplar, kitap bölümleri, tezler, raporlar ve konferans bildirileri gibi tam metin makale formatında olmayan yayınlar ve İngilizce veya Türkçe dillerinde yayımlanmamış çalışmalardır.

İşlem

Sistematik derlemeye dâhil edilecek çalışmalar yalnızca niceliksel çalışmalar olup, araştırma tasarımı bakımından boylamsal ya da kesitsel olma koşulu aranmamıştır. Ayrıca taramada herhangi bir yıl sınırlaması uygulanmamış, 2025 yılına kadar yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir. Bulguların bir araya getirilmesinde anlatı sentez yönteminden yararlanılmıştır. Sistematik derlemenin tanımlama, tarama ve seçim süreçleri PRISMA akış şemasında (Moher ve ark. 2009), Şekil 1’de belirtilmiştir.

Literatür taraması Nisan 2025-Mayıs 2025 tarihleri arasında yürütülmüştür. Tarama sonucunda 5785 kaynağa ulaşılmış olup bunların 5773 tanesi belirtilen veri tabanlarından 12’si ise atıf taraması yolu ile tespit edilmiştir. Veri tabanlarından elde edilen kaynaklarda yinelenen kayıtların kaldırılması amacıyla EndNoteWeb yazılım aracı kullanılmıştır. Yinelenen kayıtların çıkarılmasının ardından elde edilen 4089 çalışmanın başlık ve özetleri okunmuş, 3948 çalışma derleme konusu ile ilişkili bulunmadığı gerekçesi ile çalışmadan çıkarılmıştır. Ardından kalan 141 makale okunmuş ve dâhil edilme kriterlerine uygunluğu değerlendirilmiştir. Tam metin inceleme aşamasında üstbilişsel inançlara doğrudan odaklanmayan ebeveynlik çalışmaları (n = 55), üstbilişsel becerilere veya bilişsel gelişime odaklanan ancak üstbilişsel

inançları içermeyen çalışmalar (n = 35), yalnızca ebeveynlerin üstbilişsel inançlarını inceleyen ve çocuklarla ilişkiyi ele almayan çalışmalar (n = 15), makale dışı yayın türü (kitap, tez, bildiri vb.) (n = 15) ile makale dili (n = 2) gerekçeleriyle 122 makale dışlanmıştır. Makale taraması birinci yazar tarafından yürütülmüş ve elde edilen sonuçlar ikinci yazar tarafından kontrol edilmiştir; çalışmaların dahil edilme ve hariç tutulma kararları iki yazar tarafından birlikte değerlendirilmiştir. Böylece seçim sürecinde hata ya da yanlılık olasılığını azaltmak amaçlanmıştır. Tüm bu değerlendirmenin ardından sistematik derleme çalışmasına 19 makalenin dâhil edilmesi uygun bulunmuştur. Sistematik derlemeye dâhil edilen makalelere ilişkin bilgiler Tablo 2'de sunulmaktadır.

Şekil 1. PRISMA akış şeması

Kalite Değerlendirmesi

Derleme kapsamına dâhil edilen kesitsel çalışmalar, Kesitsel Çalışmalar için Değerlendirme Aracı (Appraisal tool for Cross-Sectional Studies [AXIS]) (Downes ve ark. 2016) kullanılarak değerlendirilmiştir. AXIS, çalışmaların giriş, yöntem, sonuç, etik onay ve çıkar çatışması alanları olmak üzere 20 kriter üzerinden değerlendirme yapmaktadır. Boylamsal tasarıma sahip iki çalışma için Newcastle-Ottawa Kalite Değerlendirme Ölçeği (Newcastle-Ottawa Quality Assessment Scale [NOS]) (Wells ve ark. 2013) kullanılmıştır. NOS, çalışmaları çalışma gruplarının seçimi, grupların karşılaştırılabilirliği ve sonuçların değerlendirilmesi olmak üzere üç alanda, 0-9 arasında yıldız puanlandırma yoluyla değerlendirir. Seçim alanında 3-4 yıldız, karşılaştırılabilirlikte 1-2 yıldız ve sonuç alanında 2-3 yıldız alan çalışmalar, iyi kalite; seçimde 2 yıldız, karşılaştırılabilirlikte 1-2 yıldız ve sonuç alanında 2-3 yıldız alan çalışmalar, orta kalite; seçim alanında 0-1 yıldız, karşılaştırılabilirlikte 0 yıldız veya sonuç 0-1 yıldız alan çalışmalar düşük kalite olarak sınıflandırılmaktadır.

Tablo 2. İncelemeye dâhil edilen çalışmaların özellikleri ve temel bulgular

Yazar(lar)	Tasarım	Örneklem	Ebeveynlik Faktörü Ölçümü	Üstbilişsel İnançların Ölçümü	Temel Bulgular
Akkuş ve Yılmaz 2021	Nicel, Kesitsel	VKI ≥30 yetişkinler (n = 184)	Bağlanma; ECR-R	Üstbilişsel inançlar; MCQ-30	Kaygılı bağlanmanın depresif belirtiler ve anksiyete belirtileri ile olan ilişkisinde endişeye dair olumsuz üstbilişsel inançların aracı rol oynadığı görülmüştür. Ancak kaçınan bağlanmada benzer bir sonuca rastlanmamıştır.
Anyan ve ark. 2020	Nicel, Boylamsal	Üniversite öğrencileri (n = 241)	Sosyal ve duygusal yalnızlık (Aile yalnızlığı alt boyutu); SELSA-S	Üstbilişsel inançlar; MCQ-30	Yapılan eş zamanlı ve ileriye dönük korelasyonlarda ailesel yalnızlık ile üstbilişsel inançlar arasında orta güçte, pozitif ve anlamlı ilişkiler ortaya konmuştur. Ancak YEM'de ailesel yalnızlık ile üstbilişsel inançlar arasında anlamlı bir dolaylı yol tespit edilmemiştir.
Benedetto ve ark. 2018	Nicel, Kesitsel	13-18 yaş aralığında öğrenci (n = 191)	Ebeveynin duygusal erişilebilirliği; LEAP Psikolojik kontrol; PCS-YSR Ebeveyn algısı; POPS	Üstbilişsel inançlar (Çocuklar için); MCQ-C	Ebeveynlik tutumları bağlamında duygusal erişilebilirlik, psikolojik kontrol ve ebeveyn algısı gibi faktörlerin üstbilişsel inançlarla anlamlı düzeyde ilişkili olduğu gösterilmiştir.
Brosnan ve ark. 2020	Nicel, Kesitsel	Esrar kullanan yetişkinler (n = 85)	Ebeveynlik stilleri; PSDQ	Üstbilişsel inançlar; MCQ-30	Olumsuz üstbilişsel inançlar, izin verici, sözel düşmanlık içeren ve mantıksız cezalandırıcı ebeveyn tutumlarıyla, düşünceleri kontrol etme ihtiyacına ilişkin inançlar fiziksel zorlayıcılık ve mantıksız cezalandırıcı ebeveyn tutumlarıyla ve bilişsel farkındalık ise ebeveynin sözel düşmanlık tutumuyla ilişkili bulunmuştur.
Chow ve Lo 2017	Nicel, Kesitsel	Ebeveyn- ergen çifti (n = 85)	Ebeveyn katılımı ve olumsuzluğu; 5 dakikalık ebeveyn ergen etkileşimi (Tangram görevi)	Ruminasyon hakkında pozitif ve negatif üstbilişsel inançlar; PBRS ve NBRS	Ebeveyn olumsuzluğu (başka bir deyişle reddi) ile ergenlerin olumlu üstbilişsel inançları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna ek olarak, ebeveyn katılımı (ya da kontrolü) ile ergenlerin olumsuz üstbilişsel inançları arasında marjinal düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır
Demirdöğen ve ark. 2021	Nicel, Kesitsel	Ortaokul Öğrencisi (n = 559)	Bağlanma kalitesi; s-IPPA	Üstbilişsel inançlar (Çocuklar için); MCQ-C	Anne ve baba bağlanma kalitesi ile depresif semptomlarla arasındaki ilişkide, üstbilişsel sorunların kısmi aracılık etkisi ortaya konmuştur.
Donovan ve ark. 2017	Nicel, Kesitsel	8-12 yaş aralığında çocuk ve ebeveynleri (n = 114)	Ebeveyn kaygısı; PSWQ	Üstbilişsel inançlar (Çocuklar için); MCQ-C	Ebeveyn kaygısının çocuk kaygısıyla olan ilişkisinde çocukların olumsuz üstbilişsel inançlarının ve bilişsel kaçınmalarının aracı rolü olduğu bulunmuştur.
Efrati ve Spada 2023	Nicel, Boylamsal	13-18 yaş aralığında ergen (n = 1056)	Bağlanma stili; ASQQ	Çevrimiçi oyunlar hakkında üstbilişsel inançlar; MOGS	Bağlanma örüntüleri ve internet oyun bağımlılığı arasındaki ilişkide çevrimiçi oyunlara yönelik üstbilişsel inançların aracı rolü olduğu saptanmıştır.
Gallagher ve Cartwright-Hatton 2008	Nicel, Kesitsel	16-18 yaş aralığında ergen (n = 168)	Bağlanma; PBI Çocuk yetiştirme stili; the Parenting Scale Yetiştirilme anıları; EMBU-s	Üstbilişsel inançlar; MCQ-30	Ebeveyn aşırı tepkiseliliğinin sürekli kaygı ile ilişkisinde üstbilişsel inançların kısmi aracı rolü ortaya konmuştur.

Tablo 2. İncelemeye dâhil edilen çalışmaların özellikleri ve temel bulgular					
Yazar(lar)	Tasarım	Örneklem	Ebeveynlik Faktörü Ölçümü	Üstbilişsel İnançların Ölçümü	Temel Bulgular
Lønfeldt ve ark. 2017a	Nicel, Kesitsel	Ebeveyn ve çocuk çifti (n = 188)	Ebeveyn aşırı katılımı; Tangram görevi Kontrolcü yetiştirme	Üstbilişsel inançlar (Çocuklar için); MCQ-C30	Annenin kontrolcü ebeveynlik davranışları ve çocuğa yönelik kaygılı inançları, çocukların düşünce kontrol ihtiyacı gibi üstbilişsel inançlarla zayıf ama anlamlı düzeyde ilişkilendirilmiştir. Ancak bu ebeveynlik faktörleri, anne-çocuk üstbilişleri benzerliğini açıklamada aracı rol oynamamıştır.
Lønfeldt ve ark. 2017b	Nicel, Kesitsel	9-17 yaş aralığında ergen (n = 1062)	Anne psikolojik ve davranışsal kontrolü; CRPBI	Üstbilişsel inançlar (Çocuklar için); MCQ-C30	Anne psikolojik kontrolü ile çocuk kaygısı arasındaki ilişkide, çocuğun üstbilişsel inançlarının aracılık rolü YEM ile test edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, üstbilişsel inançların bu ilişkideki aracı rolünün anlamlı olduğu saptanmıştır.
Marci ve ark. 2021	Nicel, Kesitsel	Erken ergenlik dönemindeki ergenler (n = 538)	Bağlanma; ECR-RC	Üstbilişsel inançlar (Çocuklar için); MCQ-C	Erken ergenlik döneminde bağlanma örüntülerinin problemlerle internet kullanımıyla ilişkisini ve bu ilişkide kaygıya dair olumsuz üstbilişsel inançların aracı rolünü inceleyen model, YEM ile test edilmiştir. Kaygıya ilişkin olumsuz üstbilişsel inançların, kaygılı ve kaçınan bağlanma tarzı ile problemlerle internet kullanımı arasındaki ilişkide anlamlı bir aracı rol üstlendiği bulunmuştur
Marino ve ark. 2019	Nicel, Kesitsel	14-20 yaş aralığındaki öğrenciler (n = 369)	Bağlanma kalitesi; IPPA	Üstbilişsel inançlar; MCQ-30	Yapılan analizde, anne ve babaya yönelik yabancılaşmanın ve babayla iletişimin, çocukların üstbilişsel inançlarını anlamlı şekilde yordadığı saptanmıştır. Ek olarak üstbilişlerin anneye ve babaya yönelik yabancılaşma ile PIK arasındaki ilişkide ve babayla iletişim ile PIK arasındaki ilişkide anlamlı bir aracı rol üstlendiğini ortaya konmuştur
		14-20 yaş aralığındaki öğrenciler (n = 442)	Bağlanma; ECR-RC	Üstbilişsel inançlar; MCQ-30	Anneye ve babaya yönelik bağlanma kaygısı ile anneye yönelik kaçınan bağlanma, çocukların üstbilişsel inançlarını anlamlı şekilde yordamaktadır. Ek olarak çalışma bulguları, hem anneye yönelik kaçınan bağlanma hem de babaya yönelik kaygılı bağlanma ile problemlerle internet kullanımı arasındaki ilişkide üstbilişsel inançların aracı rol oynadığını göstermiştir.
Myers ve Wells 2015	Nicel, Kesitsel	Üniversite öğrencisi ve yetişkin (n = 350)	Bağlanma; RSQ	Üstbilişsel inançlar; MCQ-30	Bağlanma kaygısının, endişeye ilişkin olumlu üstbilişsel inançlar haricinde tüm üstbilişsel inanç alt boyutları ile arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Duygusal istismar ile kaygılı bağlanma arasındaki ilişkide endişeye ilişkin olumsuz üstbilişsel inançların aracı rolü YEM ile test edilmiş ve üstbilişsel inançların aracı rolü ortaya konmuştur.
Nordahl ve ark. 2021	Nicel, Kesitsel	Üniversite öğrencisi (n = 296)	Bağlanma; MAQ	Üstbilişsel inançlar; MCQ-30	Olumlu ve olumsuz üstbilişsel inançlar ile bilişsel güven, kaçınan, kaygılı-endişeli ve kaygılı-birleşme bağlanma stilleriyle pozitif yönde ve anlamlı şekilde ilişkilidir.

Tablo 2. İncelemeye dâhil edilen çalışmaların özellikleri ve temel bulgular

Yazar(lar)	Tasarım	Örneklem	Ebeveynlik Faktörü Ölçümü	Üstbilişsel İnançların Ölçümü	Temel Bulgular
					Düşünceleri kontrol etme ihtiyacı, kaygılı-endişeli ve kaygılı-birleşme alt boyutlarıyla ilişkili bulunurken; bilişsel farkındalık yalnızca kaygılı-birleşme ile anlamlı ilişki göstermektedir
Spada ve ark. 2012	Nicel, Kesitsel	Yetişkinler (n = 327)	Bağlanma; PBI	Üstbilişsel inançlar; MCQ-30	Yapılan analiz, ebeveyn aşırı korumasının düşünceleri kontrol etme ihtiyacı ve olumsuz üstbilişsel inançlar ile arasındaki anlamlı ilişkiyi ortaya koymuştur.
Turliuc ve ark. 2024	Nicel, Kesitsel	Yetişkinler (n = 447)	Bağlanma; ECR-R	Sigara içmeye ilişkin üstbilişsel inançlar; MSQ	Bulgular, kaygılı bağlanma ve nikotin bağımlılığı ilişkisinde sigara kullanımına ilişkin olumsuz ve olumlu üstbilişsel inançların anlamlı bir aracı rol üstlendiğine işaret etmektedir.
Yavuz ve ark. 2019	Nicel, Kesitsel	14-17 yaş aralığında ergen (n = 1025)	Bağlanma; s-IPPA	Üstbilişsel inançlar (Çocuklar için); MCQ-C	Ergenlerin anne ve babalarına yönelik bağlanma kalitesi ile somatizasyon belirtileri arasındaki ilişkide üstbilişsel inançların aracı rolü YEM ile test edilmiştir. Analiz sonuçları, üstbilişsel inançların bağlanma kalitesi ile somatizasyon belirtileri arasındaki ilişkide kısmi aracılık rolü üstlendiğini ortaya koymuştur.
Williams ve ark. 2016	Nicel, Kesitsel	Son 12 ay içerisinde doğum yapmış kadınlar (n = 502)	Bağlanma; PBI	Üstbilişsel inançlar; MCQ-30	Çalışma bulguları, üstbilişsel inançların geçmiş ebeveynlik deneyimleri ile doğum sonrası depresyon ve travma belirtileri arasındaki ilişkiye tam aracılık ettiğini göstermektedir.

ASQQ: Attachment Style Classification Questionnaire; CRPBI: Child's Report of Parent Behavior Inventory; ECR-R: Experiences in Close Relationships Inventory-Revised Scale; ECR-RC: Short form of the Experiences in Close Relationships Scale-Revised, Child version; EMBU-s: the short form of the Egna Minnen Beträffande Uppfostran Questionnaire; IPPA: the Inventory of Parent and Peer Attachment; LEAP: Lum Emotional Availability of Parents Scale; MAQ: Measure of Attachment Qualities; MCQ-30: Metacognitions Questionnaire-30; MCQ-C: Metacognitions Questionnaire for Children; MCQ-C30: Metacognitions Questionnaire for Children-30; MOGS: The Metacognitions about Online Gaming Scale; MSQ: the Metacognitions about Smoking Questionnaire; NBR: the Negative Beliefs about Rumination Scale; PBI: the Parental Bonding Instrument; PBR: the Positive Beliefs about Rumination Scale; PCS-YSR: the Psychological Control Scale-Youth Self-Report; PIK: Problemlü İnternet Kullanımı; POPS: the Perceptions of Parent Scale; PSDQ: the Parenting Styles and Dimensions Questionnaire-Short Form; PSWQ: the Penn State Worry Questionnaire; RSQ: the Relationship Scales Questionnaire; SELSA-S: the Social and Emotional Loneliness Scale for Adults-Short form; s-IPPA: the Inventory of Parent and Peer Attachment-Short Form; VKI: Vücut Kitle İndeksi; YEM: Yapısal Eşitlik Modellemesi.

Bulgular

Çalışmaların Yöntemsel ve Örneklem Özellikleri

Mevcut sistematik derleme kapsamı gereği dâhil edilen tüm çalışmalar nicel tasarıma sahiptir. Çalışmalardan yalnızca ikisi boylamsal desene sahipken (Anyan ve ark. 2020, Efrati ve Spada 2023), geri kalan tüm çalışmalar kesitseldir.

Katılımcıların yaşlarının 7 (Lønfeldt ve ark. 2017a, Lønfeldt ve ark. 2017b) ile 76 (Brosnan ve ark. 2020) arasında değiştiği gözlemlenmiştir. İncelenen çalışmalarda (Gallagher ve Cartwright-Hatton 2008, Lønfeldt ve ark. 2017b, Benedetto ve ark. 2018, Marino ve ark. 2019, Yavuz ve ark. 2019) katılımcıların büyük çoğunluğunu 8-20 yaş aralığındaki öğrenciler ve ergenler oluşturmaktadır. Buna ek olarak yetişkinlerle yürütülen çalışmalar da gözlenmiştir (Spada ve ark. 2012, Turliuc ve ark. 2024). Bunun yanı sıra bazı araştırmalarda, üniversite öğrencileri (Myers ve Wells 2015, Anyan ve ark. 2020, Nordahl ve ark. 2021), beden kitle indeksi 30 ve üzeri olan yetişkinler (Akkuş ve Yılmaz 2021), esrar kullanan bireyler (Brosnan ve ark. 2020), ebeveyn-çocuk (Donovan ve ark. 2017, Lønfeldt ve ark. 2017a) ya da ebeveyn-ergen çiftleri (Chow ve Lo 2017) ile doğum sonrası dönemdeki kadınlar (Williams ve ark. 2016) gibi çeşitli yetişkin gruplarına da yer

verilmiştir. Ayrıca bazı çalışmalarda, ortaokul öğrencileri (Demirdöğen ve ark. 2021) ve erken ergenlik dönemindeki katılımcılar (Marci ve ark. 2021) gibi yaşa özgü alt gruplar da incelenmiştir.

Çalışmalarda Kullanılan Ölçme Yöntemleri

İncelemede ele alınan iki temel değişkenden biri olan üstbilişsel inançların ölçümünde 5 farklı ölçek kullanıldığı tespit edilmiştir. Çalışmalarda bu ölçeklerden Üstbiliş Ölçeği-30 (MCQ-30; Wells ve Cartwright-Hatton 2004, MCQ-30 TR; Yılmaz ve ark. 2008), Üstbiliş Ölçeği Çocuk ve Ergen Formu (MCQ-C; Bacow ve ark. 2009, ÜBO-ÇE; Irak 2012) Çocuklar İçin Üstbilişler Ölçeği-30'un (MCQ-C30; Esbjörn ve ark. 2013) sıklıkla tercih edildiği gözlenmiştir. En çok tercih edilen bu ölçeklere ek olarak bir çalışmanın (Chow ve Lo 2017) Ruminasyonla İlgili Olumlu İnanışlar Ölçeği (PBRs; Papageorgiou ve Wells 2001a, RUMI-olumlu; Yılmaz ve ark. 2015), Ruminasyonla İlgili Olumsuz İnanışlar Ölçeği (NBRs; Papageorgiou ve Wells 2001b, RUMI-olumsuz; Yılmaz ve ark. 2015), diğer bir çalışma (Turliuc ve ark. 2024) Sigara İçmeye İlişkin Üstbilişler Anketi (MSQ; Nikčević ve ark. 2015) ve yine bir çalışmada (Efrati ve Spada 2023) Çevrimiçi Oyun Oynama Hakkında Üstbilişler Ölçeği (MOGS; Spada ve Caselli 2017, MOGS-T; Nazlıgül ve Süsen 2021) kullanıldığı görülmektedir.

İncelemede ele alınan diğer bir değişken ise ebeveynlik faktörüdür. Ebeveynlik faktörlerinin çalışmalarda pek çok farklı şekilde değerlendirildiği görülmüştür. Sistemik derleme kapsamında ele alınan çalışmalarda ebeveynlik faktörleri olarak şunlar ele alınmıştır; bağlanma, ailesel yalnızlık, ebeveyn kaygısı, ebeveyn psikolojik ve davranışsal kontrolü, çocuk yetiştirme stili, yetiştirilme anıları, ebeveyn duygusal erişilebilirliği, ebeveyn özerklik desteği. Ebeveyn faktörlerini değerlendirmek için kullanılan ölçekler ise şunlardır; Yetişkinler İçin Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği-kısa form (SELSA-S; DiTommaso ve ark. 2004, SELSA-S TR; Akgül 2020), Penn State Endişe Ölçeği (PSWQ; Meyer ve ark. 1990, PSWQ-TR; Boysan ve ark. 2008), Anne-Baba ve Akran Bağlanma Envanteri (IPPA; Guarnieri ve ark. 2010, IPPA-T; Kocayörük 2010) ve Kısa Versiyonu (s-IPPA; Raja ve ark. 1992, EABE; Günaydın ve ark. 2005), Çocukların Ebeveyn Davranışı Algısı Envanteri Kısa Form (CRPBI; Bögels ve van Melick 2004), Bağlanma Stili Sınıflandırma Anketi (ASQQ; Finzi ve ark. 2000), Ana-babaya Bağlanma Ölçeği (PBI; Parker ve ark. 1979, ABBÖ; Kapçı ve Küçükler 2006), Çocuk Yetiştirme Stilleri Anketi (Arnold ve ark. 1993), Yetiştirilme Anıların Ölçeği Kısa Form (EMBU-s; Arrindell ve ark. 1999), Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (ECR-R; Fraley ve ark. 2000, YIYE-II; Selçuk ve ark. 2005) ve çocuk formu (ECR-RC; Brenning ve ark. 2014, YIYE-II Orta Çocukluk ve Erken Ergenlik Dönemi Ölçeği; Kırimer ve ark. 2014), Ebeveynlik Stilleri ve Boyutları Anketi (PSDQ; Robinson ve ark. 1995, PSDQ-TR; Önder ve Gülay 2009), Ebeveyn Duygusal Ulaşılabilirliği Ölçeği (LEAP; Lum ve Phares 2005, LEAP-TR; Gökçe 2013), Psikolojik Kontrol Ölçeği-Ergen Formu (PCS-YSR; Barber 1996, PCS-TR; Sayıl ve Kındap 2010), Anne-Baba Algı Ölçeği (POPS; Robbins 1994, POPS-TR; Kocayörük 2012), Bağlanma Stili Ölçeği (MAQ; Carver 1997), İlişki Ölçekleri Anketi (RSQ; Griffin ve Bartholomew 1994, İAÖ; Sümer ve Güngör 1999).

Kullanılan ölçeklere ek olarak, iki çalışmada (Chow ve Lo 2017, Lønfeldt ve ark. 2017a) ebeveyn-ergen etkileşimi, Hudson ve Rapee (2001) tarafından geliştirilen 5 dakikalık tangram yapboz görevi aracılığıyla değerlendirilmiştir. Bu görev sırasında çocuk yapbozu tamamlamaya çalışırken, ebeveynin katılımı ve olumsuz davranışları, gözlemciler tarafından puanlanarak ölçülmüştür.

Kalite Değerlendirmesi

Sistemik derleme kapsamında ele alınan çalışmalar AXIS ve NOS değerlendirme araçları kullanılarak puanlanmıştır. AXIS ile değerlendirilen 17 çalışmanın tamamı, araştırma amaçlarını açıkça ortaya koymuş ve amaca uygun tasarımlar kullanmıştır. Tüm çalışmaların, ebeveynliğe ve metakognitif inanca ilişkili değişkenleri değerlendirmek amacıyla geçerliliği kanıtlanmış ölçüm araçları kullandığı, temel verileri açıkladığı, analiz sonuçlarının raporlandığı gözlenmiştir. Çalışmaların tümünde yazarlar tarafından bulgular tartışma bölümünde tutarlı şekilde ele alınıp temellendirilmiştir. Bununla birlikte, yalnız iki çalışmada örneklem büyüklüğünün gerekçelendirildiği gözlenmiştir.

Değerlendirilen 11 çalışmada katılımcılarının seçim sürecinden kaynaklanan hedef popülasyonu temsil gücünün sınırlı olduğu anlaşılmıştır. Buna ek olarak 7 çalışma yanıt vermeyen katılımcı bilgisini açıkça ortaya koyarken diğer çalışmalarda veriler sunulmamış ya da önlem alınmamıştır. Ayrıca 11 çalışmada finansman kaynakları ve olası çıkar çatışması olmadığı ancak 6 çalışma için durumun belirsiz olduğu görülmüştür.

Genel olarak, çalışmaların yöntemsel ve raporlama açısından güçlü yönleri olmakla birlikte, örneklem büyüklüğünün gerekçelendirilmemesi, temsil edilebilirliğe ilişkin sınırlılıklar dikkat çekmektedir.

NOS ile değerlendirilen her iki çalışmada da örneklemin belirlenmesi ve karşılaştırılabilirlik alanlarında görece güçlü yönler bulunmakta, araştırmacılar örneklem seçimi sürecini açık biçimde tanımlamış ve temel karıştırıcı değişkenleri kontrol etmişlerdir. Bununla birlikte, her iki çalışmada da sonuç alanında sınırlılıklar dikkat çekmektedir. Bulguların öz bildirim dayalı olarak toplanması, kör değerlendirici kullanılmaması ve izlem süresine ilişkin bilgi eksiklikleri bu alanlarda sınırlılıklar oluşturmuştur. Bu doğrultuda, seçim ve karşılaştırılabilirlik açısından kabul edilebilir düzeyde metodolojik yeterlilik sergilense de sonuçların değerlendirilmesine ilişkin yöntemsel eksiklikler nedeniyle çalışmaların genel kalite düzeyi orta ile düşük kalite aralığında değerlendirilmektedir. İncelenen makaleler için AXIS ve NOS sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. AXIS (n = 17) ve NOS (n = 2) ile yapılan değerlendirme sonuçları				
AXIS Değerlendirmesi (n = 17)				
	Evet	Hayır	Bilinmiyor	
Giriş				
1-Çalışmanın amacı/hedefleri açık mıydı?	17	0	0	
Yöntem				
2-Çalışma tasarımı, belirtilen amaca uygun muydu?	17	0	0	
3- Örneklem büyüklüğü gerekçelendirilmiş miydi?	2	15	0	
4- Hedef/referans popülasyon net bir şekilde tanımlanmış mıydı? (Araştırmanın kimler üzerinde yapıldığı açık mı?)	17	0	0	
5- Örneklem çerçevesi, araştırılan hedef/referans popülasyonu yakından temsil eden uygun bir popülasyon temeli üzerinden mi alınmıştı?	17	0	0	
6- Seçim süreci, araştırılan hedef/referans popülasyonu temsil edecek şekilde katılımcıları seçme olasılığına sahip miydi?	6	11	0	
7- Yanıt vermeyenler için önlemler alınmış ve bu kişiler kategorize edilmiş miydi?	5	11	1	
8- Risk faktörleri ve sonuç değişkenleri, çalışmanın amaçlarına uygun şekilde mi ölçülmüştü?	17	0	0	
9- Risk faktörleri ve sonuç değişkenleri, daha önce denenmiş, pilot çalışması yapılmış veya yayımlanmış araçlarla doğru şekilde mi ölçülmüştü?	17	0	0	
10- İstatistiksel anlamlılığı ve/veya güven aralıklarını belirlemek için ne kullanıldığı açık mıydı? (ör. p değerleri, güven aralıkları)	17	0	0	
11- Kullanılan yöntemler (istatistiksel yöntemler dâhil) yeterince açık şekilde tanımlanmış mıydı ki başkaları tarafından tekrarlanabilirdi?	17	0	0	
Sonuçlar				
12- Temel veriler yeterince tanımlanmış mıydı?	17	0	0	
13- Yanıt oranı, yanıtlanma yanlılığı (non-response bias) hakkında endişe yaratıyor mu?	0	17	0	
14- Uygunsa, yanıt vermeyenlerle ilgili bilgi verilmiş mi?	7	9	1	
15- Bulgular iç tutarlılık gösteriyor mu?	17	0	0	
16- Yöntemlerde açıklanan analizlerin sonuçları sunulmuş mu?	17	0	0	
Tartışma				
17- Yazarların tartışmaları ve sonuçları, bulgular tarafından destekleniyor mu?	17	0	0	
18- Çalışmanın sınırlılıkları tartışılmış mı?	17	0	0	
Diğer				
19- Yazarların sonuç yorumlarını etkileyebilecek herhangi bir finansal destek veya çıkar çatışması var mı?	0	11	6	
20- Etik onay alınmış mı ya da katılımcıların onamı sağlanmış mı?	16	0	1	
NOS Değerlendirme (n =2)				
	Seçim	Karşılaştırılabilirlik	Sonuç	NOS Skoru
Anyan ve ark. 2020	*	**	*	4
Efrati ve Spada 2023	**	**	**	6

Ebeveynlik Faktörleri ve Üstbilişsel İnançlar Arasındaki İlişkiler

Çalışmalar genel olarak, üstbilişsel inançların hem bağlanma örüntüleri hem de ebeveyn özellikleriyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda olumlu üstbilişsel inançların, özellikle bireyin ilişkisel deneyimleriyle birlikte şekillendiği yönünde bulgular mevcuttur. Nitekim olumlu üstbilişsel inançların, bağlanma özellikleriyle (Akkuş ve Yılmaz 2021, Nordahl ve ark. 2021, Turliuc ve ark. 2024), ebeveyn duygusal erişilebilirliği ve otonomi desteği (Benedetto ve ark. 2018), psikolojik kontrol (Lønfeldt ve ark. 2017b, Benedetto ve ark. 2018) ve düşük özerklik tanımayla (Lønfeldt ve ark. 2017b) ilişkili olduğu görülmektedir. Bu bulgular, olumlu üstbilişsel inançların özellikle ebeveynlik tutumları ve ailesel etkileşimle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Benzer biçimde, olumsuz üstbilişsel inançlar da bağlanma örüntüleri (Myers ve Wells 2015, Akkuş ve Yılmaz 2021, Marci ve ark. 2021, Nordahl ve ark. 2021, Turliuc ve ark. 2024) ve bağlanma kalitesiyle (Demirdöğen ve ark. 2021), reddedi, cezalandırıcı, müdahaleci ve kontrolcü ebeveyn tutumlarıyla (Spada ve ark. 2012, Myers ve Wells 2015, Lønfeldt ve ark. 2017b, Benedetto ve ark. 2018, Brosnan ve ark. 2020) ilişkilidir. Bilişsel güven ile kontrol edilemezlik ve tehlike alanındaki üstbilişsel inançlara bakıldığında da bu inanç alanlarının bağlanma örüntüleriyle (Myers ve Wells 2015, Nordahl ve ark. 2021) ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Düşünceleri kontrol etme ihtiyacının; kaygılı bağlanma (Myers ve Wells 2015, Akkuş ve Yılmaz 2021, Nordahl ve ark. 2021), aşırı koruyucu (Spada ve ark. 2012) ve psikolojik olarak kontrolcü ebeveyn tutumları (Lønfeldt ve ark. 2017b, Benedetto ve ark. 2018), düşük özerklik tanıma (Lønfeldt ve ark. 2017b), fiziksel zorlayıcılık ve mantıksız cezalandırma eğilimleriyle (Brosnan ve ark. 2020) anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Bilişsel farkındalık ile bağlanma örüntüleri (Myers ve Wells 2015, Akkuş ve Yılmaz 2021, Nordahl ve ark. 2021), ebeveynin sözel düşmanlık tutumu (Brosnan ve ark. 2020), ebeveyn duygusal erişilebilirliği ve psikolojik kontrolü (Benedetto ve ark. 2018) arasında anlamlı ilişkili bulunmaktadır. Son olarak bilişsel izleme ve batıl inanç, ceza ve sorumluluk inançlarının bağlanma kalitesi (Demirdöğen ve ark. 2021) ve batıl inançların ayrıca ebeveyn psikolojik kontrolü (Benedetto ve ark. 2018) ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Benzer biçimde, üstbilişsel inançların genel eğilimini temsil eden toplam üstbiliş puanlarıyla ilişkiler de araştırılmıştır. Toplam üstbiliş puanlarının, ebeveynlik özellikleri (Lønfeldt ve ark. 2017b, Benedetto ve ark. 2018, Marino ve ark. 2019) ve tutumlarıyla (Gallagher ve Cartwright-Hatton 2008, Anyan ve ark. 2020) bağlanma örüntüleri ve kalitesiyle (Marino ve ark. 2019, Yavuz ve ark. 2019, Akkuş ve Yılmaz 2021, Demirdöğen ve ark. 2021) anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir. Bu bulgular, üstbilişsel inanç alanlarının aile ortamındaki olumsuz etkileşim, iklim ve denetim biçimleriyle pekiştiğini göstermektedir.

Üstbilişsel inançların belirli bir davranış alanındaki yansımalarını inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Bu kapsamda çevrim içi oyunlara yönelik ve sigara kullanımına ilişkin üstbilişsel inançlar ele alınmıştır. Bu çalışmaların sonuçları, çevrimiçi oyunlara (Efrati ve Spada 2023) ve sigara kullanımına ilişkin üstbilişsel inançların (Turliuc ve ark. 2024) bağlanma örüntüleri ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Üstbilişsel inançların bağlanma örüntüleri ve ebeveynlik biçimleriyle ilişkisine yönelik bulgular, bağımlılık davranışları alanında da benzer bir yönelim göstermektedir. Brosnan ve arkadaşları (2020) otoriter ebeveynlik tarzının fiziksel zorlayıcılık alt boyutu ile bilişsel güven eksikliğinin esrar kullanımını yordadığı ve modelin varyansın %34'ünü açıkladığını bildirmiştir. Bu sonuçlar, ebeveynlik tutumları ve bağlanma örüntülerinin üstbilişsel inançların oluşumunda ve sürdürülmesinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Ebeveynlik Faktörleri ve Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişkide Üstbilişsel İnançların Aracı Rolü

Pek çok çalışmada, üstbilişsel inançların, bağlanma örüntüleri ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişkide aracı rol oynadığı gösterilmiştir. Kaygılı bağlanmanın kaygı, depresyon ve duygusal belirtilerle arasındaki ilişkide, özellikle endişeye dair olumsuz üstbilişsel inançların aracı rol üstlendiği anlaşılmaktadır (Myers ve Wells 2015, Akkuş ve Yılmaz 2021). Benzer biçimde, Demirdöğen ve arkadaşları (2021), hem anne hem de baba bağlanma kalitesi ile depresif semptomlar arasındaki ilişkide üstbilişlerin kısmi aracı rol oynadığını ve bu değişkenlerin depresyonun yaklaşık %29'unu açıkladığını göstermiştir.

Ebeveyn davranışlarına odaklanan çalışmalarda da benzer bulgular dikkat çekmektedir. Donovan ve arkadaşları (2017), ebeveyn kaygısının çocuk kaygısı ile ilişkisini incelerken, çocukların olumsuz üstbilişsel inançlarının ve bilişsel kaçınmalarının bu ilişkide aracı olduğunu ortaya koymuştur. Gallagher ve Cartwright-Hatton (2008) ise ebeveynin aşırı tepkiselliği ile sürekli kaygı arasındaki ilişkiye üstbilişlerin kısmi aracılık ettiğini belirtmiştir. Bağlanma örüntüleriyle bağımlılık davranışları arasındaki ilişkilerde de üstbilişsel inançların rolü incelenmiştir. Güvensiz bağlanma örüntülerinin çevrimiçi oyun ve nikotin bağımlılığıyla ilişkilerinde hem olumlu hem de olumsuz üstbilişsel inançların aracılık gösterdiği bulunmuştur (Efrati ve Spada 2023, Turliuc ve ark. 2024). Bu bulgular, üstbilişsel inançların psikolojik belirtiler ve bağımlılık davranışlarının gelişiminde kritik mekanizma olarak işlev görüyor olabileceğini göstermektedir.

Ebeveynlik Faktörleri, Üstbilişsel İnançlar ve Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişkiler: Yapısal Eşitlik Modellemesi Bulguları

Bu ilişkileri daha kapsamlı biçimde inceleyen bazı çalışmalar, değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı etkileri test etmek için yapısal eşitlik modellemesi (YEM) kullanmıştır. Anyan ve arkadaşları (2020) yürüttüğü boylamsal çalışmada, yalnızlık, üstbilişsel inançlar ve duygu düzenleme stratejilerinin psikolojik semptomlarla ilişkisini incelemiş, üstbilişlerin inançların duygu düzenleme biçimlerini doğrudan yordadığını ancak riskli davranışlara etkilerinin dolaylı olduğunu belirtmiştir. Benzer biçimde, Yavuz ve arkadaşları (2019) bağlanma kalitesi ile somatizasyon belirtileri arasında üstbilişsel inançların kısmi aracılığını doğrulamıştır. Marci ve arkadaşları (2021) ise, bağlanma örüntüleri ile problemlili internet kullanımı (PIK) arasındaki ilişkide, kaygıya dair olumsuz üstbilişsel inançların aracılık rolünü desteklemiş, Marino ve arkadaşları (2019) tarafından yürütülen iki aşamalı modelde de benzer şekilde bağlanma boyutlarının hem problemlili Facebook kullanımı (PFK) hem de üstbilişler üzerinde dolaylı etkileri saptanmıştır. Williams ve arkadaşları (2016) hatırlanan ebeveynlik deneyimlerinin, travma sonrası stres ve doğum sonrası depresyon belirtileri üzerindeki etkilerini üstbilişler aracılığıyla açıklamıştır. Son 12 ay içerisinde doğum yapan kadınlar üzerinde yapılan bu çalışmada, annenin geçmişte kendi yaşadığı ebeveynlik deneyiminin üstbilişsel inançlar üzerinde anlamlı etkisi olduğu görülmektedir. Lönfeldt ve arkadaşları (2017b) tarafından, annenin psikolojik kontrolü ile çocukların üstbilişsel inançları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuş ayrıca anne kontrolü ile çocuk kaygısı arasındaki ilişkide üstbilişsel inançların aracı rolü doğrulanmıştır. Genel olarak, bu modeller üstbilişsel inançların hem bağlanma hem de ebeveynlik süreçleri yoluyla psikolojik belirtiler üzerinde belirleyici rol oynadığını göstermektedir.

Tartışma

Bu derleme, ebeveyn kabul-red, kontrol ve genel ebeveynlik tutumlarının, bireylerde uyum bozucu üstbilişsel inançların gelişimindeki rolünü inceleyen çalışmaları sistematik bir şekilde ele almayı amaçlamıştır. Bulgular, ebeveyn ilişkilerinin ve etkileşiminin üstbilişsel inanç yapılanması için önemli olabileceğini göstermektedir. Erken dönem çocukluk deneyimleri (Bowlby 1979), ebeveyn sıcaklığı ve kontrolü gibi faktörler, yetişkin psikolojisi üzerindeki önemli rol oynamaktadır (Enns ve ark. 2002). Çocukların erken dönem yaşam deneyimlerinin ve temel bakım veren ile kurulan ilişkinin bilişsel yapılanma (Sharp ve Fonagy 2008, Groh ve ark. 2017) ve öz düzenleme (Sharp ve Fonagy 2008) üzerinde şekillendirici etkiler gösterdiği; bu deneyimlerin olumsuz özellikler taşıması durumunda risk faktörü, güvenli ilişki örüntüleriyle desteklenmesi durumunda ise koruyucu bir unsur olarak işlev görebileceği ortaya konmuştur (Enns ve ark. 2002).

İncelemede üstbilişsel inançlarla en sık çalışılan ebeveynlik faktörünün bağlanma örüntüleri olduğu gözlenmiştir. Çalışma bulguları, bağlanma kaygısının uyumsuz üstbilişsel inançlara yol açabileceği bu doğrultuda kaygı (Gallagher ve Carthwright-Hatton 2008) ve depresyon (Akkuş ve Yılmaz 2020), somatizasyon (Yavuz ve ark. 2019), travma (Williams ve ark. 2016) ve bağımlılık (Marci ve ark. 2021, Efrati ve Spada 2023, Turliuc ve ark. 2024) gibi çeşitli psikolojik sorunları teşvik edebileceğine işaret etmektedir. Ayrıca çalışmalar, çocuğun bilişsel ve duygusal gelişiminde güvensiz bağlanmanın önemli etkisi olabileceği hakkında da bilgi vermektedir (Yavuz ve ark. 2019). Güvensiz bağlanma örüntüleri ve içsel çalışan modeller, sağlıklı üstbilişsel yapılanma için engel oluşturabilir. Bu bağlamda, zayıf üstbilişsel becerilerin bilişsel

süreçlerin değerlendirilmesini güçleştirerek uyumsuz davranışsal tepkilere yol açtığı bildirilmektedir (Fonagy 1997). Dolayısıyla, bağlanma örüntüleri, üstbilişsel inançların gelişiminde öncül bir rol oynayabilir (Akkuş ve Yılmaz 2021).

Güvensiz bağlanma örüntüleri ile üstbilişler arasındaki ilişki daha detaylı olarak incelendiğinde, yakın ilişkilerde sürekli kaygılanma halinin, endişelenmeye ilişkin inançların gelişimini teşvik ettiği anlaşılmaktadır. Kişi, olumsuz bir durum ya da duyguyla başa çıkmak için çeşitli stratejilere başvurmakta, bu noktada, bağlanma sisteminin repertuarında yer alan başa çıkma yolları devreye girmektedir. Bu başa çıkma stratejileri, çoğu zaman katı ve uyumsuz duygu düzenleme biçimleriyle birlikte görülmektedir (D'Agostino ve ark. 2017). Kaygılı bireylerde hiperaktivasyon, problemin büyüklüğü ile başa çıkma kapasitesi arasındaki dengesizliği azaltmaya yönelik bir başa çıkma biçimi olabilir (Mikulincer ve Shaver 2016). Bu tutum; endişe, ruminasyon ve kendine odaklanmış dikkat gibi düşünsel ve duygusal tepkileri beraberinde getirebilir (Cassidy 1994). Güvensiz bağlanma örüntülerinin uyumsuz bilişler aracılığıyla olumsuz davranışlara yol açabileceği düşünüldüğünde (Myers ve Wells 2015) zaman içerisinde bağlanma ihtiyacını ikame edecek bağımlılık nesnelere ortaya çıkabilir (Turliuc ve ark. 2024). Benzer örüntü diğer bir çalışmada da görülmektedir (Bkz. Marino ve ark. 2019). Bu bulgulardan hareketle, üstbilişsel inançların, uyumsuz başa çıkma stratejilerini harekete geçirdiğini söylemek ve bağımlılıkları bir öz düzenleme girişimi olarak yorumlamak mümkün olabilir. Bu tür tepkisel başa çıkma biçimleri, psikolojik problemlerin sürmesine katkı sağlayan bir mekanizma olan Bilişsel Dikkat Sendromu'nu tetikleyebilir (Myers ve Wells 2015).

Bağlanmadan kaçınma örüntüsünde bastırma stratejisi, üstbilişsel inançların kontrol edilemezliği ve tehlikeliliğine ilişkin inançların gelişmesine yol açabilir (Moss ve ark. 2015). Bu örüntüde, deaktivasyon stratejisi ile olumsuz duygu ve düşüncelerle başa çıkılmaya çalışılır. Ancak bastırma da BDS'ye sebep olabileceğinden, problem benzer şekilde sürer. Nordahl ve arkadaşlarının (2021) yürüttüğü çalışmanın bulguları, güvensiz bağlanma örüntüsünün üstbilişsel işleyişte bozulmalara yol açabilecek olası bir risk faktörü oluşturduğunu düşündürmektedir.

İncelenen çalışmalarda ebeveynlik faktörü olarak ele alınan bir diğer değişken ebeveynlik stilleridir. Sert ve cezalandırıcı işlevsiz ebeveynlik tarzı üstbilişsel inançlarla ilişkilendirilmektedir. Söz konusu ebeveynlik tarzı, bireyin sert cezalandırmadan kaçınmak amacıyla endişelenmeyi bir güvenlik stratejisi olarak kullanmasına yol açarak olumlu üstbilişsel inançların gelişimini destekleyebilir (Marci ve ark. 2021). Bununla birlikte, öngörülemez ve sert tepkilere maruz kalma, kontrol edilemezlik ve tehlikeye ilişkin olumsuz üstbilişsel inançların, ebeveynin eleştirel tutumu ise düşük özsaygıya bağlı olarak bilişsel güvene ilişkin olumsuz üstbilişsel inançların oluşmasında etkili olabilir (Gallagher ve Cartwright-Hatton 2008). Ebeveynin aşırı koruyucu ve aşırı tepkisel tutumu da üstbilişsel inanç gelişiminde önemli ebeveynlik faktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşırı koruyucu tutumun çocuğun özerklik kazanmasını engelleyip kontrol duygusunu azaltabileceği ve düşük öz yeterliliğe yol açabileceği vurgulanmaktadır (Chorpita ve Barlow 1998). Aşırı tepkisel ebeveyn tutumunun da benzer şekilde özgüven eksikliğini ortaya çıkarabileceği belirtilmektedir (Gallagher ve Cartwright-Hatton 2008). Ebeveyninin sevgisini kaybetmemek için olası tehlikeleri önceden fark edebilmek amacıyla çocuğun endişeyi araç olarak kullanabileceği (Lønfeldt ve ark. 2017b) ve çocuğun olumsuz görüşlerini kendi bilişlerine uygulanmasıyla üstbilişsel inançların ortaya çıkarabileceği öne sürülmektedir (Gallagher ve Cartwright-Hatton 2008).

İnceleme sonucunda elde edilen bulgular, Krohne ve Hock'un (1991) "iki süreçli modeli" kapsamında değerlendirilebilir. Bu model, belirli ebeveynlik davranışlarının çocukların başa çıkma becerileriyle ilişkisine odaklanmakta ve ailesel bağlamın çocuklarda bilişsel önyargılar ile tehdit algısının şekillenmesinde rol oynayabileceğini öne sürmektedir. Model, bilişsel yapıların sosyal deneyimlerle, özellikle de ebeveyn tutum ve davranışlarının etkisiyle geliştiğini varsayar (Barrett ve ark. 1996). Benzer şekilde, üstbilişsel kuram da uyumsuz bilişsel stillerin psikopatolojiye katkıda bulunduğunu ileri sürmektedir (Wells ve Matthews 1996). Tennant'a (2005) göre, bilişsel stil "bireyin bilgiyi organize etme ve işleme biçimindeki karakteristik ve tutarlı yaklaşım" olarak tanımlanmakta ve bu stilin şekillenmesinde iki temel yol önerilmektedir (Chow ve Lo 2017). Bunlardan ilki, ebeveyn inançlarının doğrudan model alınmasıdır; ancak bu yola ilişkin literatürde tutarsız ve tartışmalı bulguların bulunduğu bildirilmektedir. İkinci yol ise, ebeveynlik davranışlarının bireysel inanç sistemleri üzerindeki dolaylı etkisidir. Bu derlemede incelenen çalışmaların bulguları, özellikle bu ikinci yolu destekler nitelikte görülmektedir. Ebeveynlik ve üstbiliş arasındaki ilişkiye dair bu teorik

çıkarımlar, incelenen çalışmaların yöntemsel yapısı dikkate alınarak ele alınmalıdır. Sonuç olarak, bu derleme bulguları, ebeveyn faktörleri ile üstbilişsel inançların oluşumu arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Ayrıca mevcut üstbilişsel terapilerin bu bağlamda kullanım potansiyelini desteklemekte ve ebeveyn tutumlarını hedef alan yeni müdahalelerin geliştirilmesi için bir temel sunmaktadır.

İncelenen çalışmalardan hareketle ebeveynlik faktörleri ile üstbilişsel inançlar arasındaki ilişkiyi ışık tutabilecek önemli bulgular ortaya konmuş olmakla birlikte, mevcut literatürde dikkat çeken bazı yöntemsel sınırlılıklar da bulunmaktadır. Kullanılan ölçüm araçlarının oldukça heterojen olması, elde edilen bulguların karşılaştırılabilirliğini ve kavramsal çeşitliliği sınırlandırmaktadır. Ayrıca yetersiz örneklem büyüklükleri ve uzun vadeli etkileri izlemeye yönelik takip ölçümlerinin eksikliği çalışmaların önemli eksiklikleri arasındadır. Bununla birlikte ağırlıklı olarak öz bildirim araçlarının kullanılması sosyal beğenirlik yanlılığı riskini arttırmaktadır. Buna ek olarak, dâhil edilen çalışmaların bir kısmının spesifik örneklem (ör. yüksek vücut kitle endeksinde sahip yetişkinler, esrar kullanan yetişkinler, doğum yapmış kadınlar) ile yürütülmesi ve genel olarak ulaşılan çalışma sayısının azlığı bulguların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Dâhil edilen çalışmaların bir kısmında örneklem, hedef popülasyonu temsil etme açısından sınırlılıklar taşımaktadır; bazı çalışmalarda katılımcıların seçim süreci, araştırılan popülasyonu yansıtmayacak şekilde tasarlanmamıştır. Bu durum, bulguların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Buna ek olarak ilgili literatürde boylamsal olarak tasarlanmış çalışmaların oldukça kısıtlı sayıda olduğu da dikkat çekmektedir. Bu durum nedensel ilişkilerin net bir biçimde ortaya konmasını engellemektedir. Araştırmaların çoğunun kesitsel yapıda olması, zaman içinde değişimlerin değerlendirilmesini sınırlamaktadır; bu nedenle gelecekte boylamsal tasarımlara sahip çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Derlemeye dâhil edilen çalışmaların yanı sıra sistematik derlemenin de kısıtlılıkları mevcuttur. İnceleme sadece İngilizce ve Türkçe dillerindeki çalışmalarla yapıldığından başka dillerde mevcut konuya ilişkin çalışmaların derlemeye dâhil edilememesi sistematik derlemenin sınırlılıkları arasında sayılabilir.

Bu derleme çalışmasından elde edilen bilgiler ebeveyn faktörleri ile üstbilişsel inançlar arasındaki ilişkileri ortaya koymakla birlikte, bu ilişkinin nasıl şekillendiğini anlamaya yönelik araştırmalar sınırlıdır. Mevcut literatürde çalışmaların çoğunlukla kesitsel çalışmalara dayandığı ve bağlanma örüntülerine odaklanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durum nedensel ilişkileri ve zaman içindeki değişimleri ortaya koymayı güçleştirmektedir. Gelecekteki araştırmaların ebeveyn tutumlarının üstbilişsel üzerindeki etkisini açıklayabilecek aracılık modellerini test etmeleri, bu ilişkinin altında yatan gelişimsel ve çevresel mekanizmaları incelemeleri yararlı olacaktır. Ayrıca, farklı ebeveynlik faktörlerini boylamsal olarak ele alan çalışmalar, ebeveyn davranışlarının üstbilişsel gelişimindeki uzun vadeli etkilerini ortaya koyabilir. Bu tür çalışmaların kuramsal açıklamaları güçlendireceği ve müdahale programlarında kullanılabileceği düşünülmektedir.

Sonuç

Bu sistematik derlemede, ebeveynlik faktörlerinin üstbilişsel inançlar ile ilişkisi incelenerek söz konusu değişkenler arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasına çalışılmıştır. Sistematik inceleme sonuçları uyumsuz üstbilişsel inançların tedavisinde ailelerin katılımının önemini pekiştirmektedir. 19 çalışmanın incelenmesinin ardından güvensiz bağlanma örüntüleri, düşük bağlanma kalitesi, ebeveyn reddi, aşırı koruyucu tutumun ve ebeveynlik stili gibi ebeveynlik faktörlerinin üstbilişsel inançlar üzerinde şekillendirici olabileceği anlaşılmıştır. Buna göre olumsuz ebeveyn koşulları olumsuz üstbilişsel inançlar için risk faktörü olabileceği gibi olumlu ebeveyn faktörlerinin ise koruyucu rolü olabileceği görülmektedir. Bu doğrultuda, özellikle ebeveyn kabulü, reddi ve kontrol düzeyleri gibi faktörleri hedef alan üstbilişsel inançlarla ilişkili riskleri azaltmayı amaçlayan müdahalelerin geliştirilmesinin, önleyici uygulamalara ve tedavi yaklaşımlarına önemli katkılar sunabileceği düşünülmektedir.

Kaynaklar

Akgül H (2020) Yetişkinler için Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği'nin (SELSA-S) Türk kültürüne uyarlaması: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 10:54-69.

- Akkuş K, Yılmaz AE (2021) The role of metacognitions on the relationship between adult attachment and mood symptoms in individuals with obesity. *J Clin Psychol Med Settings*, 28:239-251.
- Anyan F, Morote R, Hjemdal O (2020) Prospective relations between loneliness in different relationships, metacognitive beliefs, worry and common mental health problems. *Ment Health Prev*, 19:200186.
- Arnold DS, O'Leary SG, Wolff LS, Acker MM (1993) The Parenting Scale: A measure of dysfunctional parenting in discipline situations. *Psychol Assess*, 5:137-144.
- Arrindell WA, Sanavio E, Aguilar G, Sica C, Hatzichristou C, Eisemann M et al. (1999) The development of a short form of the EMBU: Its appraisal with students in Greece, Guatemala, Hungary and Italy. *Pers Individ Dif*, 27:613-628.
- Bacow TL, Pincus DB, Ehrenreich JT, Brody LR (2009) The metacognitions questionnaire for children: Development and validation in a clinical sample of children and adolescents with anxiety disorders. *J Anxiety Disord*, 23:727-736.
- Barber BK (1996) Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Dev*, 67:3296-3319.
- Barrett PM, Rapee RM, Dadds MM, Ryan SM (1996) Family enhancement of cognitive style in anxious and aggressive children. *J Abnorm Child Psychol*, 24:187-203.
- Belsky J (1984) The determinants of parenting: A process model. *Child Dev*, 55:83-96.
- Benedetto L, La Fauci E, Ingrassia M (2018) Exploring meta-worry and perceived parenting behaviors in adolescents' anxiety. *Life Span Disabil*, 21:117-141.
- Bowlby J (1979) The Bowlby-Ainsworth attachment theory. *Behav Brain Sci*, 2:637-638.
- Boysan M, Keskin S, Beşiroğlu L (2008) Penn state endişe ölçeği türkçe formunun hiyerarşik faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Klinik Psikofarmakol Bülteni*, 18:174-182.
- Bögels SM, van Melick M (2004) The relationship between child-report, parent self-report, and partner report of perceived parental rearing behaviors and anxiety in children and parents. *Pers Individ Dif*, 37:1583-1596.
- Brenning K, Van Petegem S, Vanhalst J, Soenens B (2014) The psychometric qualities of a short version of the experiences in close relationships scale-revised child version. *Pers Individ Dif*, 68:118-123.
- Brinck I, Liljenfors R (2013) The developmental origin of metacognition. *Infant Child Dev*, 22:85-101.
- Brosnan T, Kolubinski DC, Spada MM (2020) Parenting styles and metacognitions as predictors of cannabis use. *Addict Behav Rep*, 11:100259.
- Carver CS (1997) Adult attachment and personality: Converging evidence and a new measure. *Pers Soc Psychol Bull*, 23:865-883.
- Cassidy J (1994) Emotion regulation: Influences of attachment relationships. *Monogr Soc Res Child Dev*, 59:228-249.
- Chernokova TE (2014) Features of the metacognition structure for pre-school age children. *Procedia Soc Behav Sci*, 146:203-208.
- Chorpita BF, Barlow DH (1998) The development of anxiety: The role of control in the early environment. *Psychol Bull*, 124:3-21.
- Chow KW, Lo BC (2017) Parental factors associated with rumination related metacognitive beliefs in adolescence. *Front Psychol*, 8:536.
- D'Agostino A, Covanti S, Rossi Monti M, Starcevic V (2017) Reconsidering emotion dysregulation. *Psychiatric Q*, 88:807-825.
- Darling N, Steinberg L (1993) Parenting style as context: An integrative model. *Psychol Bull*, 113:487-496.
- Demirdöğen EŞ, Ünlü N, Aluç N, Sönmez E, Ekiz B, Çalkan B et al. (2021) The relationships among attachment quality, depressive symptom levels, and metacognition problems in adolescents. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 28:131-137.
- DiTommaso E, Brannen C, Best LA (2004) Measurement and validity characteristics of the short version of the social and emotional loneliness scale for adults. *Educ Psychol Meas*, 64:99-119.
- Donovan CL, Holmes MC, Farrell LJ, Hearn CS (2017) Thinking about worry: Investigation of the cognitive components of worry in children. *J Affect Disord*, 208:230-237.
- Downes MJ, Brennan ML, Williams HC, Dean RS (2016) Development of a critical appraisal tool to assess the quality of cross-sectional studies (AXIS). *BMJ open*, 6:e011458.
- Efrati Y, Spada MM (2023) "I have no control over how much time I play" the metacognitions about online gaming scale: Evidence from a cross-cultural validation among Israeli adolescents. *Addict Behav*, 141: 107638.
- Enns MW, Cox BJ, Clara I (2002). Parental bonding and adult psychopathology: Results from the US National Comorbidity Survey. *Psychol Med*, 32:997-1008.
- Esbjørn BH, Sømhøvd MJ, Holm JM, Lønfeldt NN, Bender PK, Nielsen SK et al. (2013) A structural assessment of the 30-item metacognitions questionnaire for Children and its relations to anxiety symptoms. *Psychol Assess*, 25:1211-1219.
- Finzi R, Cohen O, Sapir Y, Weizman A (2000) Attachment styles in maltreated children: A comparative study. *Child Psychiatry Hum Dev*, 31:113-128.
- Fisher P, Wells A (2022) Üstbilişsel Terapi: Ayırt Edici Özellikler (Çeviri Ed. Psikoterapi Enstitüsü Çeviri Ekibi). İstanbul, Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Flavell JH (1979) Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry. *Am Psychol*, 34:906-911.

- Flavell JH, Miller PH, Miller SA (1993) *Cognitive Development*, 3rd. New Jersey, Prentice-Hall.
- Fonagy P (1997) Multiple voices vs. meta-cognition: An attachment theory perspective. *J Psychother Integr*, 7:181-194.
- Fraley RC, Waller NG, Brennan KA (2000) An item response theory analysis of self-report measures of adult attachment. *J Pers Soc Psychol*, 78:350-365.
- Gallagher B, Cartwright-Hatton S (2008) The relationship between parenting factors and trait anxiety: Mediating role of cognitive errors and metacognition. *J Anxiety Disord*, 22:722-733.
- Gottman JM, Katz LF, Hooven D (1996) Parental meta-emotion philosophy and the emotional life of families: Theoretical models and preliminary data. *J Fam Psychol*, 10:243-268.
- Gökçe G (2013) Ebeveynin duygusal erişilebilirliği ve genel psikolojik sağlık: duygu düzenleme, kişilerarası ilişki tarzı ve sosyal desteğin rolü (Yüksek lisans tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi.
- Griffin DW, Bartholomew K (1994) The metaphysics of measurement: The case of adult attachment. In *Attachment Processes in Adulthood*. (Eds K Bartholomew, D Perlman):17-52. Londra, Jessica Kingsley Publishers.
- Groh AM, Fearon RMP, van IJzendoorn MH, Bakermans-Kranenburg MJ, Roisman GI (2016) Attachment in the early life course: Meta-analytic evidence for its role in socioemotional development. *Child Dev Perspect*, 11:70-76.
- Guarnieri S, Ponti L, Tani F (2010) The inventory of parent and peer attachment (IPPA): A study on the validity of styles of adolescent attachment to parents and peers in an Italian sample. *TPM Test Psychom Methodol Appl Psychol*, 17:103-130.
- Günaydın G, Selçuk E, Sümer N, Uysal A (2005) Ebeveyn ve arkadaşlara bağlanma envanteri kısa formu'nun psikometrik açıdan değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8:13-23.
- Hudson JL, Rapee RM (2001) Parent-child interactions and anxiety disorders: An observational study. *Behav Res Ther*, 39:1411-1427.
- Irak M (2012) Üstbiliş ölçeği çocuk ve ergen formunun Türkçe standardizasyonu, kaygı ve obsesif-kompulsif belirtilerle ilişkisi, *Türk Psikiyatri Derg*, 23:47-54.
- Kaççı EG, Küçükler S (2006) Ana babaya bağlanma ölçeği: Türk üniversite öğrencilerinde psikometrik özelliklerinin değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Derg*, 14:286-295.
- Keen E, Kangas M, Gilchrist PT (2022) A systematic review evaluating metacognitive beliefs in health anxiety and somatic distress. *Br J Health Psychol*, 27:1398-1422.
- Kırimer F, Akça E, Sümer N (2014) Orta çocuklukta anneye kaygılı ve kaçınan bağlanma: Yakın ilişkilerde yaşantılar envanteri-II orta çocukluk dönemi ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17:45-57.
- Kocayörük E (2010) A Turkish adaptation of the inventory of parent and peer attachment: The reliability and validity study. *Eurasian Journal of Educational Research*, 40:133-151.
- Kocayörük E (2012). The adaptation of perception of parent scale (POPS) into the Turkish culture. *Int J Educ Res*, 3(2):1-9.
- Krohne HW, Hock M (1991) Relationships between restrictive mother-child interactions and anxiety of the child. *Anxiety Research*, 4:109-124.
- Lenzo V, Sardella A, Martino G, Quattropiani MC (2020) A systematic review of metacognitive beliefs in chronic medical conditions. *Front Psychol*, 10:2875.
- Lønfeldt NN, Esbjørn BH, Normann N, Breinholst S, Francis SE (2017a) Do mother's metacognitions, beliefs, and behaviors predict child anxiety-related metacognitions? *Child Youth Care Forum*, 46:577-599.
- Lønfeldt NN, Marin CE, Silverman WK, Reinholdt-Dunne M, Esbjørn BH (2017b) The role of metacognitions in the association between children's perceptions of maternal control and anxiety. *J Child Fam Stud*, 26:1398-1408.
- Lum JJ, Phares V (2005) Assessing the emotional availability of parents. *J Psychopathol Behav Assess*, 27:211-226.
- Lyons KE, Ghetti S (2011) The development of uncertainty monitoring in early childhood. *Child Dev*, 82:1778-1787.
- Main M (1990) Cross-cultural studies of attachment organization: recent studies, changing methodologies, and the concept of conditional strategies. *Hum Dev*, 33:48-61.
- Main M (1991) Metacognitive knowledge, metacognitive monitoring, and singular (coherent) vs. multiple (incoherent) models of attachment: Findings and directions for future research. In *Attachment Across The Life Cycle*. (Eds CM Parkes, J Stevenson-Hinde, P Marris):127-159. London, Tavistock-Routledge.
- Marci T, Marino C, Sacchi C, Lan X, Spada MM (2021) Problematic internet use in early adolescence: The role of attachment and negative beliefs about worry. *J Behav Addict*, 10:194-200.
- Marino C, Marci T, Ferrante L, Altoè G, Vieno A, Simonelli A et al. (2019) Attachment and problematic Facebook use in adolescents: The mediating role of metacognitions. *J Behav Addict*, 8:63-78.
- Meyer TJ, Miller ML, Metzger RL, Borkovec TD (1990) Development and validation of the penn state worry questionnaire. *Behav Res Ther*, 28:487-495.
- Mikulincer M, Shaver PR (2016) *Attachment in adulthood: Structure, dynamics and change*. New York, Guilford Press.

- Moher D, Liberati A, Tetzlaff J, Altman DG, The PRISMA Group (2009) Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: The PRISMA statement. *PLoS Med*, 6:e1000097.
- Moss AC, Erskine JAK, Albery IP, Allen JR, Georgiou GJ (2015) To suppress, or not to suppress? That is repression: Controlling intrusive thoughts in addictive behaviour. *Addict Behav*, 44:65-70.
- Myers SG, Wells A (2015) Early trauma, negative affect, and anxious attachment: the role of metacognition. *Anxiety Stress Coping*, 28:634-649.
- Nassabeh SMH, Baghooli H, Rezaei A, Kazemi SA (2021) Review of previous research on the role of metacognitive beliefs and metacognitive therapies in schizophrenic patients. *J Cogn Behav Psychother Res*, 10:90-97.
- Nazlıgül MD, Süsen Y (2021) Psychometric characteristics of Turkish version of metacognitions about online gaming scale. *Bağımlılık Dergisi*, 22:314-326.
- Nikčević AV, Caselli G, Wells A, Spada MM (2015) The metacognitions about smoking questionnaire: development and psychometric properties. *Addict Behav*, 44:102-107.
- Nordahl H, Hjemdal O, Wells A (2021) Metacognitive beliefs uniquely contribute to interpersonal problems: A test controlling for adult attachment, Big-5 personality traits, anxiety, and depression. *Front Psychol*, 12:694565.
- Önder A, Gülay H (2009) Reliability and validity of parenting styles & dimensions questionnaire. *Procedia Soc Behav Sci*, 1:508-514.
- Page MJ, McKenzie JE, Bossuyt PM, Boutron I, Hoffmann TC, Mulrow CD et al. (2021) The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ*, 372:n71.
- Papageorgiou C, Wells A (2001a) Positive beliefs about depressive rumination: Development and preliminary validation of a self-report scale. *Behav Ther*, 32:13-26.
- Papageorgiou C, Wells A (2001b) Metacognitive beliefs about rumination in recurrent major depression. *Cogn Behav Pract*, 8:160-164.
- Parker G, Tupling H, Brown LB (1979) A parental bonding instrument. *Br J Med Psychol*, 52:1-10.
- Raja SN, McGee R, Stanton WR (1992) Perceived attachments to parents and peers and psychological well-being in adolescence. *J Youth Adolesc*, 21:471-485.
- Robbins RJ (1994) An assessment of perceived parental autonomy-support and control: child and parent correlates (Doktora tezi). Rochester, University of Rochester.
- Robinson CC, Mandlco B, Olsen SF, Hart CH (1995) Authoritative, authoritarian, and permissive parenting practices: Development of a new measure. *Psychol Rep*, 77:819-830.
- Sayıl M, Kındap Y (2010) Ergenin anne-babadan algıladığı psikolojik kontrol: Psikolojik kontrol ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13:62-71.
- Schneider W (2008) The development of metacognitive knowledge in children and adolescents: Major trends and implications for education. *Mind, Brain, and Education*, 2:114-121.
- Selçuk E, Günaydin G, Sümer N, Uysal A (2005) Yetişkin bağlanma boyutları için yeni bir ölçüm: yakın ilişkilerde yaşantılar envanteri-II'nin Türk örnekleminde psikometrik açıdan değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8(16):1-11.
- Sharp C, Fonagy P (2008) The parent's capacity to treat the child as a psychological agent: Constructs, measures and implications for developmental psychopathology. *Soc Dev*, 17:737-754.
- Spada MM, Caselli G (2017) The metacognitions about online gaming scale: Development and psychometric properties. *Addict Behav*, 64:281-286.
- Spada MM, Caselli G, Manfredi C, Rebecchi D, Rovetto F, Ruggiero GM et al. (2012) Parental overprotection and metacognitions as predictors of worry and anxiety. *Behav Cogn Psychother*, 40:287-296.
- Sun X, Zhu C, So H (2017) Dysfunctional metacognition across psychopathologies: A meta-analytic review. *Eur Psychiatry*, 45:139-153.
- Sümer N, Güngör D (1999) Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örnekleminde psikometrik değerlendirilmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14:71-106.
- Tennant M (2005) *Psychology and Adult Learning*. New York, Routledge.
- Thomas J, Kneale D, McKenzie JE, Brennan SE, Bhaumik S (2019) Determining the scope of the review and the questions it will address. In *Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions*, 2nd Ed. (Eds JPT Higgins, J Thomas):13-31. Hoboken, NJ, Wiley Blackwell.
- Turluc MN, Candel OS, Jitaru M (2024) The relationship between insecure attachment and nicotine dependence among users of classic cigarettes, e-cigarettes, and heated tobacco products: a moderated mediation model. *Subst Abuse Treat Prev Policy*, 19:43.
- Veenman MV, Wilhelm P, Beishuizen JJ (2004) The relation between intellectual and metacognitive skills from a developmental perspective. *Learn Instr*, 14:89-109.
- Weil LG, Fleming SM, Dumontheil I, Kilford EJ, Weil RS, Rees G et al. (2013) The development of metacognitive ability in adolescence. *Conscious Cogn*, 22:264-271.
- Wells A (2021) *Anksiyete, Depresyonda Metakognitif Terapi* (Çeviri Ed. H. Bebek ve A. E. Uygur). İstanbul, Litera Yayıncılık.

- Wells A, Cartwright-Hatton S (2004) A short form of the metacognitions questionnaire: properties of the MCQ-30. *Behav Res Ther*, 42:385-396.
- Wells A, Matthews G (1996) Modelling cognition in emotional disorder: The S-REF model. *Behav Res Ther*, 34:881-888.
- Wells GA, Shea B, O'Connell D, Peterson J, Welch V, Losos M et al. (2013) The Newcastle-Ottawa scale (NOS) for assessing the quality of nonrandomized studies in meta-analyses. <https://ohri.ca/en/who-we-are/core-facilities-and-platforms/ottawa-methods-centre/newcastle-ottawa-scale> (Accessed 08.06.2025).
- Whitebread D, Bingham S, Grau V, Pasternak DP, Sangster C (2007) Development of metacognition and self-regulated learning in young children: Role of collaborative and peer-assisted learning. *J Cogn Educ Psychol*, 6:433-455.
- Williams C, Patricia Taylor E, Schwannauer M (2016) A web-based survey of mother-infant bond, attachment experiences, and metacognition in posttraumatic stress following childbirth. *Infant Ment Health J*, 37:259-273.
- Yavuz M, Aluç N, Tasa H, Hamamcioğlu İ, Bolat N (2019) The relationships between attachment quality, metacognition, and somatization in adolescents: The mediator role of metacognition. *J Child Adolesc Psychiatr Nurs*, 32:33-39.
- Yılmaz AE, Gençöz T, Wells A (2008) Psychometric characteristics of the penn state worry questionnaire and metacognitions questionnaire-30 and metacognitive predictors of worry and obsessive-compulsive symptoms in a Turkish sample. *Clin Psychol Psychother*, 15:424-439.
- Yılmaz PAE, Sungur MZ, Konkan R, Şenormancı Ö (2015) Ruminasyonla ilgili üstbilmiş ölççeklerinin klinik ve klinik olmayan türk örneklemelerindeki psikometrik özellikleri. *Türk Psikiyatri Derg*, 26:268-278.

Yazarların Katkıları: Çalışmaya önemli bir bilimsel katkı sağlandığı ve makalenin hazırlanmasında veya gözden geçirilmesinde yardımcı olunduğu tüm yazar(lar) tarafından beyan edilmiştir.

Danışman Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Etik Onay: Bu çalışma bir derleme yazısı olduğu için etik onaya gerek yoktur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için finansal destek alındığı beyan edilmemiştir.

Authors Contributions: The author(s) have declared that they have made a significant scientific contribution to the study and have assisted in the preparation or revision of the manuscript

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Ethical Approval: This review study does not require ethical clearance.

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared.

Financial Disclosure: No financial support was declared for this study.